

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Nicole Hrnčířiková

Silvio Berlusconi jako nesmrtelný fenomén italského politického systému

Silvio Berlusconi as an immortal phenomenom of the italian political system

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. Štěpán Drahokoupil, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především Mgr. Štěpánu Drahokoupilovi, Ph.D. za vedení mé práce, cenné rady a trpělivost, s jakou moji práci vedl. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a blízkým přátelům za morální podporu.

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Silvio Berlusconi jako nesmrtelný fenomén italského politického systému vypracovala samostatně a řádně jsem citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Bakalářská práce se soustředí na politiku a osobnost Silvia Berlusconiho v italském politickém systému od roku 1994 až do roku 2018, tedy na období od jeho vstupu do politiky, do posledních parlamentních voleb, ve kterých kandidoval. Cílem bakalářské práce je odpovědět na otázku, proč je Silvio Berlusconi navzdory všem negativním kauzám stálou součástí italské politické scény. V první části práce se autorka zaměří na krizi politických stran v Itálii v 90. letech 20. století a následný vývoj italského stranického systému, fenomén videopolitiky a koncepty populismu. Druhá část se zaměří na vzestup a vývoj Silvia Berlusconiho a jeho strany Forza Italia. Základním zdrojem pro tuto analýzu budou vybrané politické programy strany Forza Italia, zobrazující hodnoty, které nabízí italským voličům, a volební zisky strany jako vyjádření těchto voličů.

Klíčová slova

Silvio Berlusconi, stranický systém, Forza Italia, italský politický systém, teorie populismus, videopolitka

Abstract

This bachelor thesis centers on the personality and politics of Silvio Berlusconi in the Italian political system from the year 1994 until 2018, this being the period from his entry into politics, until his last elections in which he candidated. The goal of this bachelor thesis is to answer the question why is Silvio Berlusconi a permanent part of the Italian political scene despite all of his negative controversies. In the first part of the thesis the author will focus on the crisis of political parties in the 90s of the 20th century and the subsequent development of the Italian party system, the phenomenon of videopolitics and concepts of populism. The second part will focus on the rise and progression of Silvio Berlusconi and his party Forza Italia. The basic source for this analysis will be the selected political programs of the Party Forza Italia, depicting the values it offered to Italian voters, and the party's electoral gains as an expression of said voters.

Key words

Silvio Berlusconi, party system, Forza Italia, Italian political system, theory of populism, videopolitics

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Vývoj italského stranického systému.....	9
3. Silvio Berlusconi populista a mediální magnát.....	13
3.1 Definice populismu.....	14
3.2 Populismus Silvia Berlusconiho.....	18
4. Vztah elit a italské společnosti.....	20
5. Silvio Berlusconi v italském stranickém systému.....	23
6. Analýza konkrétních bodů politických programů Silvia Berlusconiho.....	28
7. Závěr.....	32
8. Seznam zkratek.....	34
9. Použité zdroje.....	35

1. Úvod

Silvio Berlusconi je bezesporu kontroverzní politickou postavou, jejíž dlouholeté působení v italském stranickém systému inspirovalo mnohé k pátrání po příčinách jejího úspěchu. Často býval tento úspěch přisuzován osobnímu charismatu a populistickým dovednostem nebo tomu, že disponoval velkým množstvím majetku a vlastnil významná média, či také příznačné době, v níž do politiky vstoupil. Tato tvrzení se dají vcelku snadno doložit a jednotlivě jim bude věnována pozornost.

Cas Mudde jako klasický autor teoretického uchopení populismu Berlusconiho označuje za člověka, který přinesl populismus do evropského politického proudu, a není v tomto názoru osamocen¹. Z tohoto hlediska na něj můžeme nahlížet jako na jakýsi prototyp evropského populisty. Co se týče jeho role jako mediálního magnáta, je situace vcelku podobná. Skutečnosti, kdy média mají politicky angažovaného vlastníka, se začalo totiž říkat efekt berlusconizace². V neposlední řadě pak hraje důležitost období, v němž Silvio Berlusconi do politiky vstoupil. Masivní korupční skandály a rozpad stranického systému na počátku 90. let (Tangentopoli) neúmyslně připravil půdu pro jeho nástup. Došlo totiž k likvidaci řady tradičních politických stran a jejich představitelů, čímž se uvolnil prostor pro jeho působení.

Domnívám se však, že ani kombinace těchto důvodů není dostačující pro vysvětlení jeho již více než dvacetiletého působení v politice. Jeho prezence ve stranickém systému není totiž specifická pouze z časového hlediska, ale také v kontrastu s rekordním počtem politických skandálů. Žádný jiný politik nebyl čtyřikrát premiérem italské republiky, stejně jako s žádným jiným politikem nebylo vedeno přes 30 soudních řízení pro korupci, falešné účetnictví a daňové úniky, střety zájmů, prostituci nezletilé tanečnice aj³. Představení jeho skandálů je vzhledem k jejich množství předurčeno ke zpracování v monografické podobě a

---

1 MUDDE, Cas, 2018. *Why the Italian elections are no test for the European Union* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/mar/03/italian-elections-european-union-populism>

2 MORAVEC, Václav, 2020. *Proměny novinářské etiky / Václav Moravec*. Praha: Academia. Str.242

3 MUMELTER, Gerhard. *Lo squallore infinito di Berlusconi* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.salto.bz/de/article/17032020/lo-squallore-infinito-di-berlusconi>

nebudu jim moci věnovat tolik pozornosti, přesto shledávám důležité tento rozměr do práce zahrnout alespoň ve stručné podobě. Jedná se totiž o faktor, který jeho působení v politickém systému po více než dvě dekády činí obzvlášť paradoxní záležitost. Dalo by se pochopitelně předpokládat, že skandály takových rozměrů měly okamžitě zakončit jeho kariéru.

Cílem bakalářské práce je výše uvedené důvody shrnout a poukázat na další důležitý doplňující faktor, díky němuž Silvio Berlusconi zůstal součástí italské politiky do dnešních dní. Tento faktor se skrývá v odpovědi na otázku, kdo jsou Berlusconiho voliči a jakými hodnotami se cítí být reprezentováni.

Základní teze spočívá v tom, že jeho program zastupoval určitou legitimní část společnosti, jež na politiku zanevřela a ztratila důvěru ve stát, naučila se spoléhat sama na sebe a mnohdy žije na pokraji legality. Vzhledem k rozsahu a účelům této práce nebudu zrod této části společnosti blíže specifikovat a pouze příjmu tvrzení, která již v tomto ohledu byla učiněna na základě podrobné historické analýzy vztahu elit a občanské společnosti. Cílem bude poukázat na existenci této specifické části společnosti, která se cítila být autenticky zastoupena programem, jenž Silvio Berlusconi nabízel, a je zároveň doplňujícím prvkem k vysvětlení jeho politického úspěchu.

Práci dělím na teoretickou a empirickou část.

V teoretické části nejprve stručně představím základní linii stranického poválečného vývoje a podrobněji se zaměřím na rozpad tohoto systému na počátku devadesátých let. Úkolem bude definovat podobu stranického systému, do něhož Silvio Berlusconi vstoupil, a jak jej tímto vstupem ovlivnil. Dále bude věnován prostor vybraným teoriím populismu od Paula Taggarta, Jana Wenera Müllera a dvojice Case Mudde a Rowira Kaltwasser a přidruženému konceptu videopolitiky od Giovanni Sartoriho pro popsání základní logiky Berlusconiho jednání a jeho splnění kritérií pro takovou klasifikaci. V neposlední řadě pak bude představen vývoj vztahu mezi elitami a společností v Itálii a jako hlavní zdroj mi k tomu poslouží dílo italského politologa a historika Giovanni Orsiniho. Kniha *Il berlusconismo nella storia Italiana* (Berlusconismus v Itálii) byla vybrána zejména proto, že se snaží popsat Berlusconiho voliče na základě analýzy jejich odlišné

intelligence, morálky a racionality namísto běžné interpretace založené na tom, že se jedná o nevzdělané a iracionální jedince se slabou morálkou⁴.

V praktické části vytvořím stručný přehled Berlusconiho prezence v italském politickém systému v letech 1994-2018 pro ilustraci způsobu, kterým dokázal zaplnit středopravicovou pozici stranického systému. Zde navážu provedením podrobné analýzy vybraných volebních programů a přidružených volebních zisků jako potvrzení toho, že věděl o existenci výše zmíněné sociální skupiny, jíž se skrze specifické kroky snažil život na pomezí legality usnadnit, aniž by tento styl života zpochybňoval či napravoval. Jinými slovy dojde k představení jeho voličů a hodnot, které voliči považovali za důležité.

Silvio Berlusconi několikrát z politiky odešel a jeho volební zisky dlouhodobě velice poklesly, není proto o něm vždy hovořeno jako o nadále úspěšném, zvážíme-li ještě skutečnost, že soudem stanovený zákaz kandidatury do italského parlamentu byl donedávna v platnosti⁵. V této bakalářské práci jej však hodlám takto označovat, jelikož samotný fakt, že jeho strana Forza Italia je nadále součástí stranického systému, je vzhledem k výše zmíněné skandální realitě sám o sobě dostačující pro takové označení. Téma bakalářské práce jsem si vybrala vzhledem ke svému italskému zázemí a přirozenému zájmu o tamější politické dění, jehož nespornou součástí je osoba Silvia Berlusconiho. Konkrétně pak touha po odpovědi na otázku, jak je možné, že politik takového typu může v liberální demokracii dlouhodobě uspět.

2. Vývoj italského stranického systému

Poválečnému vzniku první Italské republiky předcházelo referendum, ve kterém se občané vyslovili pro ukončení monarchie a vytvoření demokratické republiky s parlamentním systémem vlády. Je nutné zdůraznit, že tato republika se zrodila více z domácího odboje (socialistů, komunistů a křesťanských demokratů) než z diktátu vítězných mocností a následná zásadní reorganizace italského politického systému znamenala především distanci od fašismu⁶. Ústava z roku

---

4 ORSINA, Giovanni, 2013. *Il berlusconismo nella storia d'Italia*. Venezia: Marsilio. ISBN 978-8831712989, str. 4

5 *Berlusconi candidabile, sí giudice a riabilitazione.*: Corsera: via dopo 5 anni il divieto Severino [online]. In: . [cit. 2021-5-11]. Dostupné z: <https://www.rainews.it/dl/rainews/articoli/Berlusconi-candidabile-si-del-giudice-a-riabilitazione-Corsera-via-dopo-5-anni-il-divieto-Severino-8a04c330-3184-42e8-8ea4-4109f240e67f.html>

6 KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*, str.91

1948 stanovila mimo jiné téměř symetrickou podobu bikamerálního parlamentu a zavedení poměrného volebního systému (v odlišné podobě) pro volby do poslanecké sněmovny i senátu⁷. Tato volební souprava měla rozdělovat křesla ve spravedlivém poměru a umožnit i malým stranám dosáhnout vlivu na veřejnou správu. Nevýhodou tohoto systému téměř čisté proporcionality však bylo, že připouštěl příliš mnoho stran, a výtku ohledně fragmentace byla pak v italském případě naprosto legitimní⁸.

Giorgio Galli popsal italský stranický systém první republiky jako nedokonalý bipartismus a vycházel ze skutečnosti, že součet hlasů dvou nejsilnějších stran (na prvním místě DC-křesťanské demokracie, na druhém italské komunistické strany PCI) se pohyboval v rozmezí 70–80 procent, avšak PCI byla vylučována z možnosti podílet se na vládě⁹. Vedle PCI bylo ještě ostrakizováno italské pravicové hnutí MSI a oboje pak ze strachu před zničením systému v případě, že by se tato uskupení dostala k moci. Tento strach vycházel jak z válečné fašistické zkušenosti, tak z potenciální hrozby komunistického totalitního režimu v době bipolárního rozdělení světa. Nepoužitelnosti 30-40 procent hlasů získaných těmito antisystémovými stranami tak ještě umocnil význam DC a zajistil jí nepřetržitou účast ve všech prvorepublikových vládách¹⁰.

Jinak na to nahlížel Giovanni Sartori, který prvorepublikový italský systém označil za příklad extrémního polarizovaného pluralismu, jehož vysoký stupeň fragmentace byl odrazem ideologického, sociálního a regionálního rozdělení, typického pro italskou společnost¹¹. Existence několika stranicko-politických pólů (relevantních stran) a velká ideologická vzdálenost mezi nimi pak vypadala tak, že strany středu (DC a koaliční spojenci) se rozšiřovaly na úkor přílehlých stran (napravo i nalevo), které se tímto posouváním pak radikalizovaly na okraje politického spektra¹².

---

7 SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*, str.20

8 Tamtéž, str.70

9 FOLTÝN, Tomáš, 2005. Bipolarizace italského stranického systému, str. 120

10 Tamtéž

11 HYNEK, Nikola. Sartoriovský polarizovaný pluralismus a jeho explanační potenciál na případu Itálie v letech 1946-1979.

12 Tamtéž

V tomto inkriminovaném období se uplatnily čtyři hlavní koaliční vzorce, které uvedu pro přiblížení praktické podoby tohoto systému:

- 1) široká antifašistická koalice trvající do roku 1947¹³
- 2) centristická koalice (ve které se vedle DC vyskytovali liberálové PLI, radikálové PRI a sociální demokraté PSI) trvající do roku 1953¹³
- 3) od roku 1954 do roku 1960 se pak střídaly menšinové jednobarevné vlády (DC s podporou jedné či více stran z pravého středu)¹³
- 4) od šedesátých let se pak převážně tvořily vlády středu a levého středu¹³

Oba zmínění autoři shodně poukazovali na nemožnost alternace vlády, která byla složena z DC a jejich koaličních partnerů měnících se na základě nějaké momentální převahy vnitrostranické frakční síly¹⁴. Tento systém měl řadu defektních projevů a dostal pejorativní označení partitokracie, které zavedl ústavní právník Giuseppe Maranini a které mělo vystihovat situaci, kdy skutečná moc politických stran de facto nahradila zákonodárné komory, exekutivu i soudy¹⁵. Problém spočíval v tom, že docházelo k rozkolu mezi politickou odpovědností vlády a skutečnou mocí v rukou politických stran, kdy vláda byla stále slabší a strany stále silnější. Právě politické strany byly hlavním distributorem mocenských a materiálních prostředků na základě značně rozšířeného klientelismu První italské republiky¹⁶.

Nelegální financování politických stran a jejich představitelů různými zájmovými skupinami vyvrcholilo na počátku devadesátých let do masivního skandálu označovaného jako Tangentopoli, ve volném překladu Země úplatků. Rozsáhlé vyšetřování a odhalení systémové korupce spustilo vydání zatykače na Maria Chiesu, člena socialistické strany, který měl výměnou za úplatky poskytovat státní zakázky¹⁷. V těchto souvislostech pak v roce 1992 vznikla iniciativa Mani pulite (Čisté ruce), někdy také známá jako revoluce soudců, jež odhalila sérii podobných skutečností a přispěla k rozpadu zkorumpovaného politického systému. Postihlo to představitele téměř všech politických stran a následující volby přinesly pád křesťanských demokratů, socialistů a jiných

---

13 KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*, str.101

14 Tamtéž, str.99

15 Tamtéž, str. 94-95

16 Tamtéž, str.103

17 Tamtéž, str. 109

občanských stran, čímž bylo mimo jiné vytvořeno vakuum na pravé straně politického spektra¹⁸.

Akce Mani pulite nacházela velkou podporu ve společnosti a v zemi panovala touha po změně politického systému a jeho dosavadních představitelů. Volební zákon, jehož úkolem bylo demokracii „odblokovat“, měl být tečkou za proporčním systémem s minimální omezovací klauzulí a několika preferenčními hlasy, který znemožňovat alternaci moci¹⁹. Po sérii referend, ve kterých občané mohli vyjádřit své postoje, došlo k jeho nahrazení systémem smíšeným s většinovou tendencí, jenž dostal název Mattarellum podle jména jeho předkladatele Sergia Mattarelliho²⁰. Nově přijatý smíšený systém měl zajistit Itálii stabilní vlády na základě jednokolových voleb s čistou relativní většinou, která byla zmírňována poměrným principem²¹. Tři čtvrtiny poslanců a senátorů získávaly poslanecká křesla v jednomandátových volebních obvodech metodou prvního v cíli a zbývající čtvrtina pak na základě proporčního principu se stanovenou čtyřprocentní uzavírací klauzulí do poslanecké sněmovny²².

Vedle těchto událostí směřujících ke změně politického systému je ještě důležité zmínit, že s pádem Berlínské zdi se změnila pozice italské komunistické strany PCI, která nemohla být dále vylučována z účasti na vládě z důvodu její nebezpečnosti pro systém, čímž se vytvořil prostor pro její vzestup a potenciální účast ve vládě. Skutečně pak v obměněné podobě s názvem PDS vyřadila v komunálních volbách v roce 1993 křesťanské demokraty z prvního místa v příčkách volebních zisků a vítězství levice bylo očekáváno i pro parlamentní volby následujícího roku²³.

Volby v roce 1994 byly skutečným mezníkem oddělujícím První republiku od tzv. Druhé italské republiky a jsou zároveň prvními volbami, ve kterých kandidoval mediální vlastník a magnát společnosti Fininvest Silvio Berlusconi, a to s hlavním proklamovaným cílem zabránit vítězství levice²⁴. Tento historický exkurz byl důležitý z hlediska prokázání příznivosti doby pro Berlusconiho vstup do politiky. Ta vyvstávala ze změny volebního a obecně politického systému,

---

18 KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*, str. 114

19 SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*, str.31

20 FOLTÝN, Tomáš, 2005. Bipolarizace italského stranického systému, str. 121

21 Tamtéž

22 Tamtéž

23 KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*, str.114

24 Tamtéž

vyprázdněného pravého středu politického spektra a tím i volných umírněných voličů, kteří přišli o své reprezentanty, a obecné touhy po novém a opuštění starého.

Společenská touha po změně byla sice vítězstvím Berlusconiho předvolebních koalic (Polo della libertá v severní části země a Polo del buon governo v jižní části²⁵) naplněna, ale jak ukáže praktická část této bakalářské práce, budoucí alternace moci byla jeho prezencí opět na dlouhé roky znemožněna.

K již řečenému pouze dodám pohled hlavního představitele Mani pulite, jímž byl soudce Antonio Di Pietro.

„Do té doby měl každý vyšetřovaný podnikatel dvě možné cesty: buď přišel ke státnímu zastupitelství, aby se přiznal, nebo utekl. Berlusconi zahájil třetí cestu: vstoupit do politiky, aby nebyl souzen i za cenu změny zákonů pro vlastní potřebu a spotřebu²⁶.“

3. Silvio Berlusconi populista a mediální magnát

Teoretický základ této kapitoly jsem čerpala z titulů věnujících se populismu od Paula Taggarta, Jana Wenera Müllera a dvojice Case Muddeho a Roviri Kaltwassera. Výběr jejich konceptů nebyl čistě náhodný, jelikož přes odlišnosti mezi nimi jsem objevila i spoustu společných bodů, a shledala jsem tak jejich kombinaci za nejvhodnější zdroj pro účely této kapitoly. Na tomto základě bude následně představen konkrétní styl populistické politiky Silvia Berlusconiho a také jeho pozice mediálního magnáta, která s tím do značné míry souvisí. Skutečnost, že vlastnil obrovské mediální impérium a možnost díky tomu promlouvat k lidem totiž hrála důležitou roli při zahájení činnosti jeho strany Forza Italia a poté při podpoře v jeho úřadu²⁷. Toto přímé promlouvání k lidu bylo pak v Berlusconiho případě díky těmto možnostem značně usnadněno i umocněno. Svých televizních programů vehementně využíval po celou dobu svého fungování pro prezentaci vlastní politické vize občanům jako potenciálních voličů a dokázal tak efektivním způsobem oslovit velké množství lidí.

---

25 FOLTÝN, Tomáš, 2005. Bipolarizace italského stranického systému, str. 122

26 DI PIETRO, Antonio a Morena ZAPPAROLI FUNARI, 2012. *Politici: Da Craxi a Berlusconi, da Bossi a Fini, da Prodi a Grillo a Monti, quattordici intratti insoliti.*, str. 55

27 MUDDE, Cas a Cristóbal ROVIRA KALTWASSER, [2017]. *Populism: a very short introduction*, str. 114

Berlusconiho ideální volič měl pohodlně sedět doma, sledovat jeho televizní kanály a státní záležitosti nechávat na něm²⁸, což (jak bude následně prokázáno) mělo být vyhovující pro obě strany.

3.1 Definice populismu

Před samotnými definicemi bych chtěla ještě ve stručnosti zmínit odlišné pojetí vztahu mezi populismem a demokracií italské politoložky Nadii Urbinati, která ve své knize *Io, il popolo* v úvodní kapitole interpretuje populismus jako druh transformace reprezentativní demokracie. Tvrdí, že reprezentativní konstrukce populismu jde napříč sociálními třídami a tradičními ideologiemi a je vyjádřením demokratického jednání, jelikož k vzniku populistického diskursu dochází v prostoru veřejného mínění. Populismus usiluje o novou formu reprezentativní demokracie, kterou je *přímé zastupitelství*. To znamená, že populističtí lídři promlouvají přímo k lidu a pro lid, protože se s ním ztotožňují, a to bez potřeby zprostředkovatelů²⁹.

O míře demokratičnosti populismu a jeho vztahu k demokracii panuje mezi autory věnující se tomuto fenoménu zásadní rozpor. Na jedné straně jsou ti, kteří tento vztah vnímají negativně (např. Nadia Urbinati, která jej vnímá jako jedno ze současných znetvoření demokracie³⁰), a na druhé zase ti, kteří populismu připisují i pozitivní či spíše korektivní vlastnosti pro demokracii (např. Paul Taggart). Touto debatou se zde však nebudu podrobněji zabývat a pouze stručně představím závěry vybraných definic populismu. Na tomto základě pak ukážu, že Silvio Berlusconi splňuje kritéria pro takovou klasifikaci, a zároveň tím budou přiblížena i specifika jeho populistického jednání.

Paul Taggart populismus vnímá jako vlastnost reprezentativní demokracie a její současný stav (napětí mezi politickou praxí, institucemi a idejemi) je pro něj úrodnou půdou. Politické strany využívají populismu, aby vyzvaly fungující reprezentativní demokracie k „souboji“, a současně těží z tohoto fungování svou moc³¹. Z tohoto úhlu pohledu by se dalo říci, že populismus je ve vztahu k reprezentativní politice „válčícím pacifistou“.

---

28 MÜLLER, Jan-Werner. *What is populism?*, str. 31

29 URBINATI, Nadia, 2020. *Io, il popolo: Come il populismo trasforma la democrazia*. Bologna: il Mulino, nestránkováno

30 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Přeložil Jan BÍBA. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. Politeia (Karolinum) str. 183

31 TAGGART, Paul, 2000. *Populism*. Velká Británie: Open University Press. Str. 269

Podle autora je pro populismus charakteristických jen několik klíčových bodů. Mezi tyto body patří chameleonská povaha populismu, která způsobuje, že se do jeho definic připisují i jeho sekundární znaky. Jako další znaky uvádí nepřátelskost k reprezentativní politice, prezenci sebeomezujícího dilematu, identifikaci s heartlandem, vyprázdněnou ideologií a skutečnost, že se rodí jako reakce na krizi společnosti³². Autor tvrdí, že je populismus vyjádřením nespokojenosti s reprezentativním způsobem politiky, ale nenabízí k němu žádnou jinou možnou alternativu. Proto se vždy obrací na silnější ideologie³³. Populismus je populismem, pouze pokud najde prostor pro artikulaci svých zájmů a idejí ve výše zmíněné struktuře. Sebeomezujícím dilematem populismu je skutečnost, že proto, aby se mohl dostat k moci, musí se dostat do struktury reprezentativní politiky (kterou kritizuje)³⁴. Pro populismus je podle autora typické apelování na *lid* a také zneužívání flexibility tohoto pojmu. Tento apel je od populistů tím silnější, čím více jejich hodnoty kontrastují s těmi, které prosazují elity³⁵.

Může existovat i mimo reprezentativní demokracii, ale pouze v ní dostává šanci k realizaci svého programu. Populismus je hluboce zakořeněn v procesech reprezentativní politiky, ale pouze příležitostně najde své systematické vyjádření³⁶. Je možné pozorovat některé efekty a dopady, které má na reprezentativní politiku, v níž se rodí. Příkladem takového efektu může být transformace vztahu mezi lidmi a politickými představiteli, ke které po simplifikaci diskurzu dochází³⁷. Podle Taggarta je populismus jakýmsi měřítkem zdraví reprezentativních politických systémů. Jinými slovy testuje toleranci demokracie³⁸. Vztah populismu a reprezentativní demokracie není tedy pouze jednostranný, jedná se o antagonistický vztah. Jak dále tvrdí, populismus má velmi specifické (neblahé) efekty na reprezentativní politiku, ale taky poukazuje na to, kam směřuje její zdraví³⁹. Ambivalence vůči reprezentativní demokracii vysvětluje ambivalenci vůči reprezentativním institucím (politické strany či zájmové skupiny) a je také odpovědí na krátkou životnost populismu⁴⁰.

---

32 Tamtéž, str. 2

33 Tamtéž, str. 78

34 Tamtéž, str. 110

35 Tamtéž, str. 91

36 Tamtéž, str. 114

37 TAGGART, Paul, 2000. *Populism*. Velká Británie: Open University Press, str. 112

38 Tamtéž, str. 115

39 TAGGART, Paul, 2002. *Populism and the Pathology of Representative Politics*, str. 63

40 TAGGART, Paul, 2002. *Populism and the Pathology of Representative Politics*, str. 79

Dalším autorem, jehož definici představím, je německý politolog Jan-Werner Müller. Populismus sleduje jako sérii logických atributů, které nejsou korektivní k demokracii⁴¹. Také tvrdí, že populismus není vázán na jednu konkrétní ideologii a záleží na prostředí, ve kterém se vyskytuje. Jako příklad uvádí levicový jihoamerický populismus, jenž je vztažen k jiné ideologii než evropský pravicový populismus⁴². Zdrojem legitimacy populistické politiky je idea morálně dobrého homogenního lidu s jednotným zájmem, který je reprezentován postavou populistického vůdce⁴³. Fenomén populismu se však nedá vysvětlit pouze výčtem prvků (není jen rétorickým stylem, kritikou elit, zjednodušováním politiky, mobilizační iniciativou aj.), klasická představa kategorie v tomto případě padá⁴⁴.

Müller se dále věnuje fungování vnitřní logiky populismu, kterou pro lepší přehlednost představím v následujících bodech.

- 1) specificky moralistická povaha identit⁴⁵
- 2) konstrukce lidu neguje „nelid“⁴⁵
- 3) lid je nedělitelný-pluralismus pro něj neexistuje⁴⁵
- 4) idea mlčící většiny⁴⁵
- 5) útok na instituce (které jsou proti zájmu lidu), dokud se jich nezmocní⁴⁵
- 6) kritika elit (i když se populistů dostane k moci, je symbolicky úplně něčím jiným než elitou)⁴⁵
- 7) konspirační teorie jsou logice populismu vrozeny⁴⁵

Důležité mi připadá ještě zmínit, jak autor vnímá odlišení demokrata od populisty, a totiž že si oba souhlasně dělají nárok na reprezentativní funkce, ale vnímají odlišně, co tato funkce znamená. Demokrat si je vědom, že zastupuje určitou skupinu lidí na základě získaných hlasů a může se během svého fungování dopustit chyb⁴⁶. Oproti tomu si populistů myslí, že zastupuje celý „dobrý“ lid, a právě díky tomuto všelidovému zájmu se stává neomylným⁴⁷.

---

41 MÜLLER, Jan-Werner. *What is populism?* str.16

42 Tamtéž, str. 19-20

43 Tamtéž, str. 20

44 Tamtéž, str. 27

45 Tamtéž, str.40-44

46 MÜLLER, Jan-Werner. *What is populism?* str.40-44

47 Tamtéž, str. 47

Cas Mudde a Cristóbal Rovira Kaltwasser jsou dalšími z klasických teoretických autorů, kteří se věnují fenoménu populismu, a jejich definice bude poslední, kterou v této práci budu představovat. Základním znakem populismu je podle nich dělení na čistý lid a zkaženou elitu, a skutečnost, že je vždy vázán na nějaké další ideologické prvky⁴⁸.

Tři hlavní koncepty v rámci této definice jsou: lid, elita a obecná vůle. Přičemž lidem je myšlen suverén, obyčejný lid či národ. Elitou jsou myšleny morálně odlišené osoby, které jsou současně u moci a neřídí se obecnou vůlí lidu. Právě ta by pak díky jejímu všelidovému zájmu měla být politicky realizována⁴⁹.

Autoři dále odlišují tři typy mobilizace, díky kterým se populistika může dostat k moci, přičemž nemusí náležet pouze do jedné kategorie.

- V případě *personalistického vedení* je lídr personifikací lidu a je s ním přímo spojen, sám je mobilizačním prvkem⁵⁰
- Založení *sociálního hnutí* je neformální cestou a vyznačuje se absencí centrálního vedení či dominantního lídra a dlouhotrvajícími konflikty⁵⁰
- Založení *politické strany* je formální a organizovanou cestou, která svou přítomností na politické scéně nutně vyvolá reakci establishmentu⁵⁰

Co se týče typologie populistických vůdců, tvrdí, že neexistuje žádný prototyp a vždy záleží na společnosti, v níž se vyskytují⁵¹. Společně mají tito vůdci však to, že reprezentují hlas prostého lidu a jako jeho autentičtí zástupci bojují proti elitám, z čehož plyne jejich velmi pečlivě vypracovaná image politických outsiderů, jež je však vždy závislá na hostitelské ideologii⁵². Populističtí vůdci musejí určitým způsobem na elektorát působit tak, že jsou politickými nováčky. Může se jednat čistě o *outsidery*, kteří nemají žádné vazby na elity, ti se však vyskytují jen vzácně. Dalším a zároveň nejrozšířenějším typem jsou *insideři-outsideri*. Takový vůdce sice nikdy nebyl členem elit, ale má k ní silné vazby. Posledním a vzácným typem jsou pak *insederi*, kteří k elitám sami patří nebo patřili⁵³.

---

48 MUDDE, Cas a Cristóbal ROVIRA KALTWASSER, [2017]. *Populism: a very short introduction*, str. 6

49 Tamtéž, str. 9-16

50 Tamtéž, str. 41-50

51 Tamtéž, str. 62

52 Tamtéž

53 MUDDE, Cas a Cristóbal ROVIRA KALTWASSER, [2017]. *Populism: a very short introduction*, str.153

Příklad-*Charismatický strongman* je podle autorů velmi častou až stereotypní definicí populistického vůdce, jenž je charakteristický například tím, že používá jednoduchý až vulgární jazyk, často dělá rychlá a obtížná rozhodnutí navzdory odborným radám a vlastní charisma (jehož univerzální rysy však nelze určit). Důležité je pro něj přesvědčit voliče, že nepatří k elitě, ale naopak je součástí „čistého lidu“⁵⁴.

Příklad-*Podnikatelé* (entrepreneurs) jsou také běžným typem populistických vůdců, pro které je však velmi náročné svou pozici obhájit. Prezentují se jako čestní podnikatelé a popírají existenci střetu zájmů či skutečnost, že by do politiky vstupovali za účelem vlastního finančního obohacení⁵⁵.

3.2 Populismus Silvia Berlusconiho

Na základě výše uvedených definic a společných znaků populismu nyní přesunu svou pozornost na konkrétní podobu toho, jak Silvio Berlusconi splňoval kritéria pro takovou klasifikaci.

Berlusconi je zosobněním typu *politického podnikatele*, který zakládá vlastní stranu (původně názorové hnutí) jako nástroj pro svou politickou expanzi. Není prvním, jenž takto vstoupil do politiky, ale je prvním, jehož působení a úspěšná populistická mobilizace vedla odborníky k definici strany obchodní firmy (business firm party)⁵⁶. Úspěch jeho Forza Italia neboli Vzhůru/Kupředu Itálie byl vskutku výjimečný a jistě zde hrála významnou roli již zmíněná politická krize, při níž došlo k vytvoření vakua na středopravém stranickém spektru, čehož se Berlusconi vřele ujal. Výše uvedené také potvrzuje například Taggartovo či Muddeho a Kaltwasserovo tvrzení, že populistická dostává šanci na svůj zrod právě v době politické krize.

Musel voliče přesvědčit, že není součástí elit a přeje si změnu zkorumpovaného systému reprezentujícího První italskou republiku. Byl to nelehký úkol, jelikož jeho přátelství s Bettinem Craxim (člen socialistické strany, italský premiér v letech 1983-1987) bylo veřejně známé⁵⁷. Byl to právě on, kdo mu zprostředkoval vyhovující mediální zákon pro jeho televizní síť, díky kterému Berlusconiho mediální skupina Mediaset téměř monopolizovala italské

54 Tamtéž, str. 63

55 Tamtéž, str. 70

56 KOPEČEK, Lubomír, Vít HLOUŠEK, Roman CHYTILEK a Petra SVÁČINOVÁ, 2018. *Já platím, já rozhoduji! : političtí podnikatelé a jejich strany*, str. 15

57 MUDDE, Cas a Cristóbal ROVIRA KALTWASSER, [2017]. *Populism: a very short introduction*, str.75

komerční kanály a celý reklamní televizní trh⁵⁸. Na základě toho můžeme říci, že se jednalo o *insider-outsider* typ podnikatele, jak jej definují Cas Mudde a Rovira Kaltwasser, jenž byl sice politickým nováčkem, ale měl významné vazby na politické elity. Tito autoři Berlusconiho uvádějí také jako příklad *charismatického strongmana*, který kladl důraz na zvýraznění prvku mužnosti, a dodávají, že pouze pár dalším populistům se povedlo jej kultivovat v takové míře⁵⁹. Toho pak například využil při vypuknutí aféry jeho proslulých tzv. bunga bunga sexuálních večírků (kde mělo údajně docházet k prostituci), které postupně převracel ve svůj prospěch a upevňoval tak svoji image mužnosti podobnými výroky:

„Pro muže-dobývatele, jako jsem já, je největší radost a potěšení právě v dobývání. Kdybych musel platit, kde je pak to potěšení?“⁶⁰

Müllerova specifikace vnitřní logiky fungování populismu, konkrétně pak tvrzení, že lid neguje „nelid“ a že dochází ze strany populisty ke kritice institucí a elit, může být demonstrována na konkrétním příkladu následujícím způsobem. Berlusconi rozlišoval *my* jako dobrý italský liberální lid, který chce svobodu od státu a byrokracie, od přílišné daňové zátěže a zkorumpovaného soudnictví, versus *oni*-komunisté a další představitelé starého nefunkčního systému, před kterými chtěl svou vlast chránit⁶¹. Používal k tomu velice *zjednodušený politický jazyk*, kdy svůj vstup do politiky přirovnával k fotbalovému „vstupu do hřiště“ a celou politiku pak dále prezentoval jako fotbalový zápas, i samotný název jeho strany je vlastně fotbalovým fanouškovským pokřikem⁶².

V tomto výčtu Berlusconiho splňování populistických charakteristik bych mohla pokračovat, ale nejedná se o stěžejní záležitost pro tuto práci. Shledala jsem však důležité představit některé základní definice populismu a skutečnost, že uznávání akademičtí autoři se o něm v tomto kontextu zmiňují a často jej uvádějí ve svých textech jako příklad.

Závěrem ještě shledávám důležité zmínit koncept videopolitiky, kterému se ve svém díle *Homo videns* věnoval Giovanni Sartori. Popisuje v něm proměnu politického procesu, kdy je veřejnost skrze masová média sycena emocionálně

---

58 KOPEČEK, Lubomír, Vít HLOUŠEK, Roman CHYTILEK a Petra SVÁČINOVÁ, 2018. *Já platím, já rozhoduji! : političtí podnikatelé a jejich strany*, str. 15

59 Tamtéž, str.64

60 MUDDE, Cas a Cristóbal ROVIRA KALTWASSER, [2017]. *Populism: a very short introduction*, str. 64

61 GINSBORG, Paul. *L'Italia del tempo presente: famiglia, società civile, Stato, 1980-1996*, str. 544

62 MUDDE, Cas a Cristóbal ROVIRA KALTWASSER, [2017]. *Populism: a very short introduction*, str. 71

vypjatými informacemi a obrazy vyvolávajícími soucit, radost či zlobu a jejichž působení má za následek změnu způsobu myšlení⁶³. Tento proces zjednodušování mediálního obsahu způsobuje emoční namísto racionální participace občanů, která je v přímě úměře s tím, jak jsou podávány informace obsahově plošší a chudší⁶⁴. Silvia Berlusconiho a jeho mediální impérium v textu několikrát uvádí za příklad a mimo jiné o něm tvrdí, že žije z průzkumů veřejnosti, jejichž výsledky však nejsou vyjádřením obecné vůle, ale jsou hlavně vyjádřením výsledků mediální moci nad společností. Právě tento vliv často blokuje tvorbu užitečných a nezbytných rozhodnutí občanů nebo vede k rozhodnutím dezinformovaným a slabým na základě zmanipulovaných a slepých názorů, které jim média nabízí⁶⁵.

4. Vztah elit a italské společnosti

Svou pozornost nyní zaměřím na vývoj vztahu elit a společnosti v Itálii, který je signifikantní pro pochopení úspěchu politiky Silvia Berlusconiho a místní politické kultury obecně. V důsledku půjde o to představit tu část společnosti, pro kterou mohl výběr politického programu Silvia Berlusconiho znamenat nejrozumnější politickou volbu.

Zakořeněné antropologické či kvaziantropologické charakteristiky Italů (jakými jsou například nechuť k pravidlům, tendence nedůvěřovat státním institucím a vyhýbání se jim, víra v silného leadera aj.) Giovanni Orsina nevnímá jako vrozenou „italskou anomálii“, která by vysvětlovala Berlusconiho politický úspěch, ale naopak se snaží o vysvětlení toho, jakým způsobem a proč se tyto charakteristiky a postoje v italské společnosti zrodily. Jinak řečeno, autor zkoumá, kde se v Italech vzal odpor proti státu reprezentovaný disfunkčním vztahem mezi politickou elitou a společností⁶⁶. Podle něj počátky vývoje tohoto vztahu sahají až do období tzv. *Risorgimenta*, kdy se rozhodovalo, zda se tehdy ještě neúplně sjednocená Itálie vydá cestou modernity a modernizace, nebo zůstane mezi středomořskými „zpátečnickými“ národy. Zpátečnictvím je myšlena skutečnost, že Itálie zaostávala za ostatními národy, pokud jde o infrastrukturu, produktivitu či úroveň gramotnosti aj., tedy v hlavních kvantitativních faktorech, kterými se modernost měří⁶⁷.

---

63 SARTORI, Giovanni, 2011. *Homo videns: televisione e post-pensiero*, str.40

64 Tamtéž, str. 41

65 Tamtéž, str. 50

66 ORSINA, Giovanni, 2013. *Il berlusconismo nella storia d'Italia*, str.8

67 Tamtéž, str.17

Materiální a morální zaostalost mohla být napravena pouze politickými prostředky (státem, politickou stranou, revolucí) a modernizující elitou, která by k dosažení kýženého cíle dopomáhala⁶⁸. Přesvědčení, že státní aparát by měl být navržen způsobem, jenž by zajišťoval možnost „napravit“ Itálii v co možná nejkratším čase, bylo typické od Risorgimenta až do období republiky⁶⁵. Elity toužící po modernitě získávaly pocit, že musejí občany převychovat, z čehož se pak vyvinul jejich korektivní a pedagogický postoj, a tím i jakýsi pocit nadřazenosti nad nimi. Tento přístup však ve společnosti nerezonoval pozitivním způsobem a vedl k prohlubování rozdílu mezi *legální* podobou země na jedné straně, a její *reálnou* podobou na straně druhé⁶⁹. Je nutné podotknout, že tento problém s reprezentací nebyl čistě italskou záležitostí, ale mix okolností (odlišná vyspělost Severu a Jihu, frustrace ze zpátečnictví či nedostatečné nástroje pro jeho nápravu) způsobil jeho výraznou markantnost⁷⁰.

Byla-li největším problémem země její opožděnost, pak hlavním řešením bylo posílení modernizačních procesů, skrze identifikaci nové a správné elity. Spíše než nastavování limitů proti potenciálnímu zneužití moci docházelo tedy k neustálému hledání reprezentantů, kteří by dokázali reálnou podobu země přiblížit té právní⁷¹. Korektivní programy elit byly sice nastolovány, aby danou propast smířily, ale nikdy se jim to nepovedlo. Jedním z důvodů byla právě absence zmíněných limitů umožňující fungování masivního klientelismu, typického i pro období První italské republiky⁷².

Přímý přístup zájmových skupin k institucím skrze politické třídy byl založený na okamžité výměně sociálních benefitů a neprodukoval žádnou dlouhotrvající či udržitelnou legislativu pro společnost jako celek a její rozvoj. Zákony a instituce, které měly sloužit společnosti, se tedy staly pouhým nástrojem určitých zájmových skupin, což prohloubilo propast mezi politickými elitami a italským lidem, pro který se rezignace na pravidla a instituce stala logickým východiskem⁷³. Vznikla tak část společnosti, jež ztratila důvěru ke státním institucím a jejím představitelům a snažila se přežít svépomocí na jakési hraně legality. V praxi to znamenalo, že se občané snažili obcházet stát a jeho složitou

---

68 Tamtéž, str. 17

69 Tamtéž, str. 20

70 Tamtéž, str. 12

71 Tamtéž, str. 13

72 ORSINA, Giovanni, 2013. *Il berlusconismo nella storia d'Italia*, str.18

73 Tamtéž, str.22

byrokracii, jak jen to bylo možné (výkon práce bez uzavření pracovní smlouvy, postavení dílny či stáje bez stavebního povolení aj.). Příkladem může být třeba italský sedlák (jako osoba samostatně výdělečně činná), který nedůvěřuje státu a neorientuje se v jeho složitosti, raději přijme risk potenciální kontroly a sankce/pokuty než cestu nekončících úředních návštěv a často nesmyslných požadavků.

Pro takové lidi tu pak byl Berlusconi a je nutné říct, že jejich reprezentace byla vskutku jedinečná a zaznamenala velký politický úspěch. Nejednalo se o homogenní menšinovou část společnosti a nebylo lehké ji oslovit, několiknásobnému italskému expremiérově se to však podařilo. Jeho síla mimo jiné spočívala ve spojení populismu s liberalismem a v mimořádné schopnosti politizovat antipolitiku vytvořením jakési utopie založené na marginalizaci politiky⁷⁴. Svým voličům (které prezentoval jako dobrý, soběstačný pracující lid) sděloval, ať se dál starají o sebe, jako dosud činili, zatímco on se postará o stát⁷⁵. Od sjednocení země byl Berlusconi prvním, kdo měl odvahu poslat Italům pozitivní vzkaz, že jsou v pořádku tak, jak jsou, a není potřeba je měnit⁷⁶, a naopak jim vlastním obcházením zákonů tento postoj legitimizoval. Volební průzkumy toto tvrzení částečně potvrzují, když zdůrazňují vztah socioekonomických rozdílů mezi osobami samostatně výdělečně činnými a státními zaměstnanci a rozdělením na škále pravice-levice⁷⁷. V pěti volbách, které proběhly v letech 1994-2008, získaly strany a středopravicové koalice pod vedením Berlusconiho podstatně vyšší procento hlasů od osob samostatně výdělečně činných a profesionálů, a mnohem nižší procento od státních zaměstnanců volících naopak středolevé koalice⁷⁵.

Populistická rétorika, dobové vyprázdnění pravého středu ve stranickém systému a vlastnictví mediálního impéria Berlusconiho nepochybně k politickému úspěchu dopomohly, ale shodně s Giovannim Orsinou si nemyslím, že člověk, který nekomunikuje jasný politický vzkaz pro legitimní část společnosti, by se mohl v politice udržet přes dvacet let.

Berlusconi zastupoval *reálnou* část společnosti a věděl, jakým způsobem si získat sympatie voličů a jaké „dary“ by jim mohl poskytnout. Právě těmto

74 Tamtéž, str. 207

75 Tamtéž, str. 62

76 Tamtéž, str. 61

77 ORSINA, Giovanni, 2013. *Il berlusconismo nella storia d'Italia* str. 89

aspektům se budu věnovat v následující praktické části práce, kde budou představeny konkrétní programové body vytvořené „na míru“ pro tuto část společnosti.

5. Silvio Berlusconi v italském stranickém systému

Před samotnou analýzou volebních programů shledávám důležité vytvořit stručný přehled Berlusconiho prezence v italském politickém systému skrze zobrazení jeho volebních zisků v letech 1994-2018. Vzhledem k omezenému rozsahu bakalářské práce a skutečnosti dlouholetého působení leadera FI v politice jsem se rozhodla zaměřit pouze na výsledky do poslanecké sněmovny (Camera dei deputati). Cílem tedy nebude vytvořit vyčerpávající popis politické činnosti mediálního magnáta, italského stranického systému či volebních reforem, které se v tomto čase udály, ale pouze explicitně ilustrovat způsob, kterým Berlusconi dokázal zaplnit středopravicovou pozici ve stranickém systému na více než dvě desetiletí.

- Volby do PS v roce 1994

Pouhé tři měsíce před volbami zakládá Silvio Berlusconi svou Forza Italia a spouští politicko-mediální kampaň⁷⁸. Proslulá se v jejím rámci stala videonahrávka s volebním vzkazem občanům, kterou poslal veřejnoprávní televizi Rai, aby ji vysílala stejně jako jeho vlastní televizní stanice⁷⁹. Tímto způsobem se vzkaz leadera FI dostal skrze televizní obrazovky téměř do všech italských domácností, aby oznámil svou kandidaturu a započal politickou kariéru:

„Itálie je země, kterou miluji. Zde mám své kořeny, své naděje a své obzory. [...] Itálie potřebuje lidi s hlavou na ramenech a pevnou zkušeností, kteří by jí mohli podat pomocnou ruku při vytváření fungujícího Státu [...] Aby systém mohl fungovat je nezbytné proti levicovému kartelu postavit pól svobody, který bude schopný k sobě přitáhnout to nejlepší z naší rozumné a moderní země. Součástí tohoto pólu se budou muset stát všechny síly, které se odkazují k fundamentálním principům Západních liberálních demokracií, počínaje křesťanskou tradicí, která velkolepě přispěla v padesátiletém vývoji naší jednotné

---

⁷⁸ KOPEČEK, Lubomír, Vít HLOUŠEK, Roman CHYTILEK a Petra SVÁČINOVÁ, 2018. *Já platím, já rozhoduji! : političtí podnikatelé a jejich strany*, str. 15

⁷⁹ GINSBORG, Paul. *L'Italia del tempo presente: famiglia, società civile, Stato, 1980-1996*, str.540

*historie [...] Říkám vám, že můžeme. Říkám vám, že musíme společně postavit-pro nás a naše děti-nový italský zázrak.*⁸⁰“

Kvůli změně volebního systému a vzniku jednomandátových obvodů byly strany nuceny uzavírat nejrůznější předvolební koalice. Leader FI k sobě potřeboval přizvat pravicové síly a vytvořit tak koalici proti levici, která měla nemalé šance na úspěch. Za partnery si zvolil postfašistickou socialistickou stranu (MSI), která se později přetvořila do Národní aliance (AN), a Ligu Severu (LN)⁸¹. Situace byla vskutku komplikovaná: jednak byla LN díky svým federalistickým požadavkům téměř neschopna koalice a oslovení voličstva z jihu Itálie, jednak byly MSI/AN (mající unitaristické požadavky) s LN ve vážné kontrapozici⁷⁹. Silvio Berlusconi tuto situaci vyřešil elegantním způsobem a vytvořil koalice dvě. V severní části země uzavřel předvolební koalici s LN (a dalšími partnery bez účasti MSI/AN), kterou nazval Polo delle Libertá (Pól svobody), a v jižní části země pak uzavřel koalici se MSI/AN (bez účasti LN) s názvem Polo del Buon Governo (Pól dobré vlády)⁷⁹.

Proti těmto středo-pravicovým koalicím stála koalice levicová tzv. Pokrokářů (Progressisti) složená ze subjektů PDS a PRC, vzešlých z bývalé komunistické PCI, a další „středová koalice“ Patto per l'Italia (Pakt pro Itálii), v níž byly zbylé strany, které se nechtěly připojit ani k Berlusconimu, ani k levici⁷⁹. Výsledky voleb do poslanecké sněmovny v roce 1994 reflektovaly velký úspěch středopravicových koalic. Součet pro póly činil 62,3 procent odevzdaných hlasů (14,1 procent pro FI) ve většinové části a 46,7 procent hlasů (z toho 21 procent pro FI) v proporční části voleb. Pokrokáři získali 34,5 procent odevzdaných hlasů ve většinové části voleb a 34,4 procent hlasů v části proporční. Pakt pro Itálii potom získal 0,8 procent většinových mandátů a 15,7 procent proporčních⁸². Většinová komponenta „Mattarellum“ nově přijatého volebního zákona ihned projevila svou schopnost napomáhat bipolarizaci politické soutěže a mandáty byly rozděleny v počtu 360 pro Póly, 213 pro Pokrokáře a 46 pro Pakt pro Itálii⁸³.

---

80 Přeloženo z: GINSBORG, Paul. *L'Italia del tempo presente: famiglia, società civile, Stato, 1980-1996*, str.540

81 FOLTÝN, Tomáš, 2005. Bipolarizace italského stranického systému, str. 122

82 FOLTÝN, Tomáš, 2005. Bipolarizace italského stranického systému, str. 123

83 Tamtéž

Berlusconimu se přes počáteční komplikace podařilo sestavit první vládu, v níž Forza Italia měla určující úlohu, a do koalice si přizval MSI/AN, LN a následníky křesťanských demokratů UDC a CCD⁸⁴. Nesourodost jednotlivých politických subjektů, jejich programů a vnitřní koaliční boje vedly k pádu této vlády v lednu roku 1995⁸⁵, tedy pouhých 6 měsíců po jejím vytvoření byla nahrazena Diniho úřednickou vládou⁸⁶.

- Volby do PS v roce 1996

Další volby se konaly v roce 1996 a jednalo se o volby předčasné, které tentokrát znamenaly vítězství středolevé koalice L'Ulivo (Olivovník). Berlusconi byl oslaben neúčastí LN v koalici a odštěpením jedné frakce z AN. V těchto volbách měl jeho Polo delle Libertá (Pól svobody) celostátní působnost a byl složen z FI, AN a koalice CCD-CDU (strany rekrutované z bývalých křesťanských demokratů)⁸⁷. S celkovým ziskem 246 mandátů (z toho 123 mandátů pro FI) se středopravicový Pól stal opozicí pro novou Prodiho středolevicovou vládu⁸⁸.

- Volby do PS v roce 2001

Ve volbách v roce 2001 se Berlusconimu konečně podařilo vytvořit jednotnou středopravicovou koalici, která sjednocovala všechny relevantní pravicové a středopravicové politické strany. Předvolební aliance nazvaná Casa delle Libertá (Dům svobody) v sobě vedle FI sdružovala národní alianci AN, Ligu Severu LN, subjekty pozůstalé křesťanské demokracie CCD-CDC a nově vzniklou stranu PSI⁸⁹. Proti této předvolební koalici stála středolevicová koalice podobných rozměrů L'Ulivo (Olivovník), reformovaná komunistická strana PRC a další menší politické strany⁹⁰.

---

84 ŠUŠA, Ivan. Príspevok Silvia Berlusconiho k transformácii stredopravicových strán a hnutí v Taliansku, str. 169

85 Tamtéž

86 FOLTÝN, Tomáš, 2005. Bipolarizace italského stranického systému, str. 124

87 Tamtéž

88 Tamtéž

89 ŠUŠA, Ivan. Príspevok Silvia Berlusconiho k transformácii stredopravicových strán a hnutí v Taliansku, str. 170

90 Tamtéž

Předvolební koalice mediálního magnáta získala 368 mandátů (z toho 282 mandátů náleželo FI), levicová koalice 250 mandátů a zbytek připadl PRC⁹¹.

Následovala tak druhá vláda Silvia Berlusconiho, která trvala do roku 2005 a poté v obměněné podobě až do roku 2006⁹².

- Volby do PS v roce 2006

Do těchto voleb několikanásobný italský expremiér vstupuje opět ve stejné předvolební koalici Casa delle Libertá (Dům svobody) a s velkým zklamáním zůstává pozadu o pouhých pár tisíc získaných hlasů oproti levicové koalici L'Unione (Unie). Unie získala 49,7 procent všech odevzdaných hlasů a Dům svobody 49,5 procenta⁹³. Upravená většinová komponenta volebního systému pak vygenerovala 348 mandátů pro Unii, 281 mandátů pro Dům svobody (z toho 140 mandátů pro FI) a 1 zbylý mandát pro ostatní politické strany⁹⁴.

V čele vítězného levicového uskupení byl opět Romano Prodi, jehož působení doprovázelo několik vládních krizí, které v konečném důsledku vedly k rozpuštění parlamentu a vyhlášení předčasných voleb o dva roky později⁹⁵.

- Volby do PS v roce 2008

Do těchto předčasných voleb vstupují pravicové i levicové stranické subjekty v nové formaci. Silvio Berlusconi spojuje svou Forza Italia s Národní aliancí Gianfranca Finiho, čímž vzniká nová politická strana Il Popolo della Libertá (Lid svobody)⁹⁶. Ta poté získává 276 mandátů oproti 217 získaných mandátů levicovým uskupením a zbylých 133 mandátů je rozděleno mezi ostatní

---

91 Tamtéž

92 *Governo Berlusconi I* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xiv-legislatura-30-maggio-2001-27-aprile-2006/governo-berlusconi-iii/337>

93 *Archivio storico delle elezioni* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=09/04/2006&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

94 *Archivio storico delle elezioni* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=09/04/2006&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

95 *Governo Prodi II* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xv-legislatura-28-aprile-2006-6-febbraio-2008/governo-prodi-ii/335>

96 *The Italian general election of 2008: Berlusconi strikes back / edited by James L. Newell*. 2009, str. 118

strany⁹⁷. Na základě těchto výsledků vzniká čtvrtá Berlusconiho vláda, která končí nahrazením Montiho úřednickou vládou v roce 2011⁹⁸.

- Volby do PS v roce 2013

Středopravicová předvolební koalice je tentokrát složena z Lidu svobody, Ligy severu (LN), Bratři Itálie (FdL) a dalšího uskupení radikální pravice, které soupeří se středolevicovou předvolební koalicí Italia - Bene Comune (Itálie - Společně dobrá) a Hnutím pěti hvězd (Movimento 5 Stelle)⁹⁹. Výsledky voleb přinesly 344 mandátů pro středolevicové uskupení, 124 mandátů pro Berlusconiho uskupení a 108 mandátů pro Hnutí pěti hvězd¹⁰⁰. Po dlouhém vyjednávání vzniká vláda, v jejímž čele je Enrico Letta jako předseda Demokratické strany (PD), která však následující rok padá a do dalších voleb bude nahrazena vládou Matteo Renziho¹⁰¹ a následně vládou Paola Gentiloniho¹⁰².

- Volby do PS v roce 2018

Před těmito volbami zaniká neúspěšný Lid svobody a Berlusconi se vrací ke svým „kořenům“ obnovením činnosti své strany Forza Italia. Je nutné dodat, že se jednalo o období, ve kterém předsedovi FI stále přetrvával zákaz výkonu veřejné funkce kvůli jeho odsouzení za daňové podvody v roce 2013¹⁰³. Proto také ke konci volební kampaně oznámil, že kandidátem na premiéra za FI bude Antonio Tajani¹⁰⁴.

---

⁹⁷ *Archivio storico delle elezioni* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:

[https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?](https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=13/04/2008&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S)

[tpel=C&dtel=13/04/2008&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S](https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=13/04/2008&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S)

⁹⁸ *Governo Berlusconi IV* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xvi-legislatura-dal-29-aprile-2008-al-23-dicembre-2012/governo-berlusconi>

⁹⁹ *Archivio storico delle elezioni* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:

[https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?](https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=24/02/2013&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S)

[tpel=C&dtel=24/02/2013&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S](https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=24/02/2013&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S)

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ *Governo Renzi* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xvii-legislatura-dal-15032013/governo-renzi-dal-22022014/329>

¹⁰² *Governo Gentiloni* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/governo-gentiloni-dal-12122016/6290>

¹⁰³ NEWELL, James L. Newell a Luigi CECCARINI, 2019. *The Italian General Election of 2018: Italy in Uncharted Territory*, str. 133

¹⁰⁴ Tamtéž

Středopravicová předvolební aliance byla složena z FI, Ligy Severu (LN), Bratří Itálie (FdI) a centristické UDC¹⁰⁵. Proti ní byla středolevicová předvolební koalice, Hnutí pěti hvězd (M5S) a několik menších stran kandidujících samostatně. Mandáty do dolní komory byly po sečtení výsledků rozděleny následujícím způsobem: 265 mandátů pro středopravici (z toho „pouze“ 59 mandátů pro FI), 227 pro Hnutí pěti hvězd, a zbylých 122 mandátů pro středolevicové uskupení¹⁰⁶. Od první sestavené vlády Giuseppe Conteho¹⁰⁷ pak následovalo několik vládních obměn a krizí, které přetrvávají do dnešních dní, ale nebudu se jimi zabývat, jelikož to není pro účely této práce podstatné.

6. Analýza konkrétních bodů politických programů Silvia Berlusconiho

Pro účely této kapitoly bylo provedeno podrobné studium vybraných volebních programů bývalého několikanásobného expremiéra z let 2001, 2006 a 2013. Na jeho základě budou nyní analyzovány konkrétní body, které Berlusconi nabízel examinované sociální skupině, čímž se jí snažil život na pomezí legality usnadnit, aniž by se tento styl života snažil zpochybnit či napravovat.

-Volební program z roku 2001

V roce 2001 Berlusconi ve volební kampani přichází se „smlouvou s italskými občany“, která je doplněna knihou vydanou jeho vlastním nakladatelstvím s názvem *Una storia italiana* (Jeden italský příběh). Tento výtisk se dostal do každé italské domácnosti a kromě své politické vize v něm představuje především sebe jako prostého občana se všemi svými zájmy a koníčky. Najdeme v něm například kapitolu o jeho matce, o studiích ve Francii, vášni k fotbalu nebo podnikatelských začátcích¹⁰⁸.

Ve zmíněném kontraktu se v případě volebního vítězství aliance Casa delle Libertá (Dům svobody) Silvio Berlusconi zavazuje ve funkci premiéra realizovat

---

¹⁰⁵ *Archivio storico delle elezioni* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=04/03/2018&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

¹⁰⁶ *Archivio storico delle elezioni* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=04/03/2018&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

¹⁰⁷ *Governo Conte* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xviii-legislatura-dal-23-marzo-2018/governo-conte/9468>

¹⁰⁸ Přeloženo z: *Una storia italiana* [online], 2001. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.madvero.it/pernondimenticarefile/unastoriaitaliana.pdf>

pět základních cílů¹⁰⁹. První z nich se věnuje snížení daňové zátěže a navrhuje například „absolutní osvobození od daňové povinnosti pro osoby s příjmy do 22 milionů italských lir ročně“¹¹⁰.

Tímto programovým bodem předseda FI svým potenciálním voličům po jakémisi přeložení do „praktického jazyka“ předává následující vzkaz: Můžete pokračovat v nepříznávání některých vašich příjmů a odměnou vám ještě bude daňové osvobození.

Ve smlouvě se věnuje také snížení daňové zátěže i pro osoby s vyššími příjmy a celkovému zjednodušení a zredukování daňového systému. Dále v ní slibuje „vytvoření přes milion nových pracovních míst“¹¹¹, což nebylo lákavé pouze pro sociální skupinu žijící na pomezí legality-ilegality, avšak v situaci obrovské nezaměstnanosti a finanční tísně by realizaci tohoto bodu také určitě voliči vřele uvítali.

V závěru knihy *Una storia italiana* potom podrobněji rozvádí „pět strategií pro zlepšení životů italských občanů“ přítomných ve zmíněné smlouvě:

*„Méně daní pro rodiny, z práce a podnikání, méně byrokracie, méně zákazů, méně plýtvání veřejnými zdroji [...]“*¹¹²

*„Politicko-byrokratická mašinérie zpomaluje náš ekonomický rozvoj a vytváří nesnáze všeho druhu našim občanům a živnostníkům.“*¹¹³

-Volební program z roku 2006

V roce 2006 vstupuje mediální magnát do politické kampaně ve stejné předvolební koalici jako v roce 2001, tentokrát již s politickým programem běžného typu. Jako lídr koalice Casa delle Libertá (Dům svobody) v něm reflektuje své pětileté působení ve funkci premiéra, kdy jeho vláda provedla

---

109 Přeloženo z: *Contratto con gli italiani* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <http://2001-2006.governiberlusconi.it>

110 Tamtéž

111 Tamtéž

112 Přeloženo z: *Una storia italiana* [online], 2001. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.madvero.it/pernondimenticarefile/unastoriaitaliana.pdf>

113 Přeloženo z: *Una storia italiana* [online], 2001. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.madvero.it/pernondimenticarefile/unastoriaitaliana.pdf>

nespočet reforem a snížení daňových zátěží, například vytvořením specifické „no tax area“ pro rodiny s nízkými příjmy¹¹⁴.

„Běžná rodina-otec, matka a dvě děti-s ročními příjmy do 15 000 eur dnes platí méně než polovinu daní, které platila v roce 2001“¹¹⁵.

Vedle shrnutí provedených reforem a nově přijatých zákonů za uplynulé vládní období je ve volebním programu také předložena vize do budoucnosti:

„Snižíme náklady státu, aby občané platili méně daní“¹¹⁶

„Úplné zrušení daňových povinností pro malé komerční značky“¹¹⁶

„[...] rozšíření tzv. no tax area se zaměřením na rodinu, kdy bude bráno více v potaz její složení-ženy v domácnosti (pečovatelská práce), tělesně postižení a nesamostatní senioři“¹¹⁷

„Budeme pokračovat ve vytváření nových pracovních míst pro všechny, hlavně pro mladé lidi a pro ženy“¹¹⁷

„Budeme pokračovat v pomoci malým a nejmenším podnikům, které jsou nenahraditelným hnacím motorem našeho ekonomického rozvoje [...]“¹¹⁷

Pro dodání kontextu situaci tohoto volebního utkání je nutné zmínit důležitá fakta, která se v politických programech explicitně neobjevují. Během uplynulé Berlusconiho vlády bylo uskutečněno několik daňových a stavebních amnestií výměnou za téměř marginální poplatky, které však v součtu činily obrovský příjem do státní kasy¹¹⁸. Zmíněná skutečnost svým způsobem také potvrzuje početnost skupiny žijící na pokraji legality, pro níž bylo pardonování sankcí a pokut atraktivní. Těmto občanům bylo umožněno legalizovat své stavby „na černo“ a také jim byly odpuštěny sankce a pokuty za daňové úniky¹¹⁹. Ve

---

¹¹⁴ Přeloženo z: *Programma elettorale 2006* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <http://2001-2006.governiberlusconi.it>

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ *Condoni, 131 miliardi di euro incassati in 45 anni* [online], 2018. [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: https://www.repubblica.it/economia/2018/06/16/news/condoni_cgia_mestre-199148477/

¹¹⁹ *Ecco le leggi che hanno aiutato Berlusconi* [online], 2009. [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: https://www.repubblica.it/2009/11/sezioni/politica/giustizia-18/scheda-leggi/scheda-leggi.html?fbclid=IwAR1CNqzao41FhwO3M7EJrrocgi4lbfKjGUO83Jpk-s8r_yPsMABwzd6R16E

volebních debatách i v tisku se tak diskutovalo a spekulovalo, zda případná opětovná výhra středopravicového uskupení přinese další amnestie tohoto typu¹²⁰.

-Volební program z roku 2013

Do voleb v roce 2013 vstupuje Berlusconi se svou novou politickou stranou Il Popolo della Libertá (Lid svobody), která vznikla sloučením jeho Forza Italia a Národní aliance (AN).

V tomto volebním programu se italským občanům sděluje:

„Chceme restartovat Itálii a navrátit občanům možnost důvěřovat státu skrze jednoduché a efektivní kroky: skončujeme s fiskálním policejním státem [...] nebudeme zavádět nové daně na rozdíl od levice, která se k tomu zavázala [...] občané už zaplatili dostatečně.“¹²¹

„Chceme zaplnit příkop, který je mezi politikou a občany, proto naši poslanci budou hlasovat pro snížení vlastních platů a pro skoncování s veřejným financováním politických stran [...] stejně jako pro ústavní změnu a snížení počtu poslanců [...] a celkové snížení nákladů na politiku“¹²¹

„Daně jako přítel, a nikoliv nepřítel daňového poplatníka“¹²¹

V podstatě se jedná o opakování stále stejného vzkazu, pro stejnou voličskou základnu, které již měl také možnost skrze praktickou podobu své politiky několikrát ukázat, jaké hodnoty mohou z jeho zvolení vytěžit. V jednom z předvolebních rozhovorů pak přímo slibuje říká: *„Pokud Italové dají většinu mně a Lidu svobody, udělám další daňové a stavební amnestie, protože přinášejí mnoho miliard do státní kasy.“¹²²*

7. Závěr

Bakalářská práce si kladla za cíl podat doplňující vysvětlení fenoménu dlouholetého politického úspěchu Silvia Berlusconiho v italském politickém

---

¹²⁰ Elezioni, Berlusconi torna a promettere condoni edilizi e fiscali: “Case senza licenza e 15% per chiudere col fisco” [online], 2018. [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2018/02/07/elezioni-berlusconi-torna-a-promettere-condoni-edilizi-e-fiscali-case-senza-licenza-e-15-per-chiudere-col-fisco/4142808/>

¹²¹ Přeloženo z: *Programma elettorale 2013: Il popolo della libera Berlusconi presidente* [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <http://www.pdl.it/speciali/programma-elettorale-2013.pdf>

¹²² Berlusconi: “Se vinco farò condono tombale ed edilizio.” *E critica Sanremo* [online], 2013. [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/02/08/berlusconi-favorevole-ai-diritti-civili-alle-coppie-di-fatto-anche-se-gay/493450/>

systemu nabídnutím odlišného pohledu na danou tematiku. Vycházela jsem ze základní teze, že vedle žádoucí doby pro vstup do politiky, populistického politického stylu a enormního mediálního impéria zajišťující magnátovi prezenci ve stranickém systému se jednalo také o jeho komunikaci politického programu reprezentující legitimní část italské společnosti.

V teoretické části nejprve došlo k představení politického prostředí, do něhož mediální magnát v roce 1994 vstupoval a nakolik pro něho bylo příznivé. Jednak šlo tedy o vyprázdněné středopravicové spektrum způsobené následkem korupčních skandálů devadesátých let, které tehdejší strany tohoto spektra zlikvidovaly, a jednak taky o společenskou touhu po alternaci moci, jež byla dlouhé desetiletí znemožněna. Dále došlo k představení Berlusconiho kategorizace jako populisty na základě vybraných teorií populismu od Paula Taggarta, Jana Wenera Müllera a dvojice Case Muddeho a Rowiri Kaltwassera, jež otevřelo prostor pro prezentaci konkrétních specifíků populistického stylu leadera Forza Italia.

Pozornost jsem poté věnovala představení historického vývoje vztahu mezi elitami a společností, které bylo charakteristické pedagogickým a korektivním přístupem k občanské společnosti, jež se takto necítila být reprezentována. Významnou roli v tomto ohledu hrál také masivní klientelismus typický pro První italskou republiku, který způsoboval, že docházelo k zastupování pouze určitých zájmových skupin a nebyl tak věnován prostor pro zlepšování podmínek společnosti jako celku. Vedlejším a velice důležitým efektem zmíněné skutečnosti poté bylo rozšíření ilegality v důsledku složitosti byrokratického systému, na jehož dodržování se část společnosti rozhodla rezignovat.

Přehledem prezence Silvia Berlusconiho v dolní komoře italského parlamentu bylo částečně poukázáno na jeho politickou kariéru a na způsob, jakým se v něm leader italské středopravice „uvelebil“ na více než dvacet let, v jejichž rámci dostal možnost sestavit čtyři vlády. Shrnutí zároveň dodalo časový kontext následující analýze volebních programů, která se soustředila na formu, jíž několikanásobný italský expremiér sděloval svůj vzkaz voličům. V Berlusconiho volebních programech byl kladen důraz na snížení daní, na kritiku státu a jeho byrokratický aparát, na rodinu, na podnikání a na daňové úlevy pro nízkopříjmové skupiny. Vedle toho jsem také poukázala na skutečnosti stavebních a daňových

amnestií, které se sice v programech neobjevovaly, ale jejichž uskutečnění zajistilo leaderovi Forza Italia velkou popularitu.

Berlusconi dokázal spojit různé části společnosti na základě zpolitizování antipolitiky a umožnil občanům určitým způsobem zlegalizovat jejich protiprávní stav. Pozitivním a nekorektivním způsobem jim sděloval, ať se dál starají o sebe jako doposud a on se zase postará o stát. Počet skandálů a jeho osobní život nebyl pro ně tak důležitý jako pochopení, které s nimi sdílel proti státu, masivnímu byrokratickému aparátu a zkorumpovanému soudnictví.

Na základě provedené analýzy a zobrazení volebních zisků potvrzujících žádanost Berlusconiho politického programu lze tedy konstatovat, že za jeho politickým úspěchem stojí mimo jiné i jeho voliči jako specifická legitimní část společnosti, jež na politiku a pečlivé dodržování zákonů zanevřela a která se cítila být reprezentována právě programem, který jim nabízel. Berlusconi je populistou, jenž zná svou zemi a dobře ví o její reálné podobě. Cílí na zmíněnou skupinu, protože ví, že je dostatečně rozšířená, aby mu zajistila volební hlasy, ale zároveň je dostatečně distancovaná od politiky, aby nekontrolovala každý jeho krok.

Sebevětší charisma, majetek či populistické dovednosti by samostatně nemohly stačit k vysvětlení fenoménu politiky Silvia Berlusconiho, avšak kombinace všech těchto skutečností a věrné voličské základny to již učinit mohou.

8. Seznam zkratk

FI Forza Italia

AN Alleanza Nazionale

MSI Movimento Sociale Italiano

DC Democrazia Christiana

CDU Cristiani Democratici Uniti

CCD Centro Cristiano Democratico

UDC Unione dei Democratici Cristiani
LN Lega Nord
PRC Partito della Rifondazione Comunista
PCI Partito Comunista Italiano
CdL Casa della Libertà
FdI Fratelli d'Italia
PDL Popolo della Libertà
PDS Partito Democratico della Sinistra
PSI Partito Socialista Italiano

9. Použité zdroje

SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků / Giovanni Sartori ; [z anglického originálu ...] přeložila Jana Ogrocká*. Praha: SLON, 2001. ISBN 9788074190483.

MORAVEC, Václav, 2020. *Proměny novinářské etiky / Václav Moravec*. Praha: Academia. ISBN 9788020031112.

ROVIRA KALTWASSER, Cristóbal, Paul A. TAGGART, Paulina OCHOA ESPEJO a Pierre OSTIGUY. *The Oxford handbook of populism*. Oxford: Oxford University Press, 2017. ISBN 978-0-19-880356-0.

URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. Politeia. ISBN 978-80-246-3661-0.

MUDDE, Cas a Cristóbal ROVIRA KALTWASSER, [2017]. *Populism: a very short introduction*. New York, NY: Oxford University Press. Very short introductions. ISBN 978-0-19-023487-4.

GINSBORG, Paul. *L'Italia del tempo presente: famiglia, società civile, Stato, 1980-1996*. Torino: Einaudi, c2007. Piccola biblioteca Einaudi. Nuova serie: Storia. ISBN 978-88-06-18548-0.

KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: SLON, 2000. ISBN 80-85850-79-6.

The Italian general election of 2008: Berlusconi strikes back / edited by James L. Newell. 2009. ISBN 0230224075.

NEWELL, James L. Newell a Luigi CECCARINI, 2019. *The Italian General Election of 2018: Italy in Uncharted Territory*. Palgrave Macmillan. ISBN 978-3-030-13617-8.

ORSINA, Giovanni, 2013. *Il berlusconismo nella storia d'Italia*. Venezia: Marsilio. ISBN 978-8831712989.

SARTORI, Giovanni, 2011. *Homo videns: televisione e post-pensiero*. Třinácté. Bari: Economia laterza. ISBN 978-88-420-6156-4.

DI PIETRO, Antonio a Morena ZAPPAROLI FUNARI, 2012. *Politici: Da Craxi a Berlusconi, da Bossi a Fini, da Prodi a Grillo a Monti, quattordici intratti insoliti*. Milano: Ponte alle Grazie. ISBN 9788862206617.

KOPEČEK, Lubomír, Vít HLOUŠEK, Roman CHYTILEK a Petra SVAČINOVÁ, 2018. *Já platím, já rozhoduji!: političtí podnikatelé a jejich strany*. Brno: ve spolupráci s Masarykovou univerzitou vydalo nakladatelství B&P Publishing. ISBN 978-80-210-9078-1.

MÜLLER, Jan-Werner. *What is populism?* / Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2016. ISBN 9780812248982.

URBINATI, Nadia, 2020. *Io, il popolo: Come il populismo trasforma la democrazia*. Bologna: il Mulino. ISBN 978-8815286017.

TAGGART, Paul, 2000. *Populism*. Velká Británie: Open University Press. ISBN 9780335200450.

Elektronické zdroje:

ŠUŠA, Ivan. Príspevok Silvia Berlusconiho k transformácii stredopravicových strán a hnutí v Taliansku / Silvio Berlusconi's Contribution to the Transformation of Center-Right Parties and Movements in Italy. *Politické vedy / Political Sciences* [online]. 2014, 17(1), 163-177 [cit. 2021-7-10]. ISSN 13352741.

MUDDE, Cas, 2018. *Why the Italian elections are no test for the European Union* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/mar/03/italian-elections-european-union-populism>

MUMELTER, Gerhard. *Lo squallore infinito di Berlusconi* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.salto.bz/de/article/17032020/lo-squallore-infinito-di-berlusconi>

Berlusconi candidabile, sí giudice a riabilitazione.: Corsera: via dopo 5 anni il divieto Severino [online]. In: . [cit. 2021-5-11]. Dostupné z:

<https://www.rainews.it/dl/rainews/articoli/Berlusconi-candidabile-si-del-giudice-a-riabilitazione-Corsera-via-dopo-5-anni-il-divieto-Severino-8a04c330-3184-42e8-8ea4-4109f240e67f.html>

FOLTÝN, Tomáš, 2005. Bipolarizace italského stranického systému. *Czech journal of political science: politologický časopis* [online]. 2005(2), 119-138 [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/en/archive/2005/2/>

HYNEK, Nikola. Sartoriovský polarizovaný pluralismus a jeho explanační potenciál na případu Itálie v letech 1946-1979. *Central European Political Studies Review / Stredoevropske Politicke Studie* [online]. 2004, 6(1), 41-47 [cit. 2021-6-10]. ISSN 12132691. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4032/5295>

CERRUTO, Maurizio, 2012. La partecipazione elettorale in Italia. *Quaderni di Sociologia* [online]. 17-39 [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.4000/qds.537](https://doi.org/10.4000/qds.537)

Governo Berlusconi I [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/legislatura-xii-15-aprile-1994-16-febbraio-1996/governo-berlusconi-i/2961>

Governo Berlusconi I [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xiv-legislatura-30-maggio-2001-27-aprile-2006/governo-berlusconi-iii/337>

Archivio storico delle elezioni [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=09/04/2006&tpa=I&tp=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

Governo Prodi II [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xv-legislatura-28-aprile-2006-6-febbraio-2008/governo-prodi-ii/335>

Archivio storico delle elezioni [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=13/04/2008&tpa=I&tp=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

Governo Berlusconi IV [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xvi-legislatura-dal-29-aprile-2008-al-23-dicembre-2012/governo-berlusconi>

Archivio storico delle elezioni [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=24/02/2013&tpa=I&tp=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

Governo Gentiloni [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<https://www.governo.it/it/governo-gentiloni-dal-12122016/6290>

Archivio storico delle elezioni [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=04/03/2018&tpa=I&tp=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

Governo Renzi [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xvii-legislatura-dal-15032013/governo-renzi-dal-22022014/329>

Governo Conte [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<https://www.governo.it/it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/xviii-legislatura-dal-23-marzo-2018/governo-conte/9468>

Ecco le leggi che hanno aiutato Berlusconi [online], 2009. [cit. 2021-6-24].
Dostupné z:
https://www.repubblica.it/2009/11/sezioni/politica/giustizia-18/scheda-leggi/scheda-leggi.html?fbclid=IwAR1CNqzao41FhwO3M7EJrrocgi4lbfKjGUO83Jpk-s8r_yPsMAbwzd6R16E

Elezioni, Berlusconi torna a promettere condoni edilizi e fiscali: “Case senza licenza e 15% per chiudere col fisco” [online], 2018. [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2018/02/07/elezioni-berlusconi-torna-a-promettere-condoni-edilizi-e-fiscali-case-senza-licenza-e-15-per-chiudere-col-fisco/4142808/>

Berlusconi: “Se vinco farò condono tombale ed edilizio.” E critica Sanremo [online], 2013. [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/02/08/berlusconi-favorevole-ai-diritti-civili-alle-coppie-di-fatto-anche-se-gay/493450/>

Condoni, 131 miliardi di euro incassati in 45 anni [online], 2018. [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
https://www.repubblica.it/economia/2018/06/16/news/condoni_cgia_mestre-199148477/

Politické programy:

Contratto con gli italiani [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <http://2001-2006.governiberlusconi.it>

Una storia italiana [online], 2001. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<https://www.madvero.it/pernondimenticarefile/unastoriaitaliana.pdf>

Linea Azzurra: UNA STORIA ITALIANA. Roma: Mondatori Print, 2001, První (26).

Programma elettorale 2006 [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z:
<http://2001-2006.governiberlusconi.it>

Programma elettorale 2013: Il popolo della libera Berlusconi presidente [online]. In: . [cit. 2021-6-24]. Dostupné z: <http://www.pdl.it/speciali/programma-elettorale-2013.pdf>